

Puer natus est

Az Introitus a liturgiában

A *Puer natus est* kezdetű 7. tónusú (angyali és mindig ifjú) Introitust karácsony napján éneklik a római szertartású misék bevezető énekeként a rendes és rendkívüli formában egyaránt (MR¹⁹⁶²/²⁰⁰⁸ és OCM). Ma az ambroszián liturgiában az alleluja-ének verzusaként találjuk a szöveget sajátos gazdag melizmatikus dallammal.¹

A legtöbb ősi liturgikus könyv hozza az Introitus szövegét (Rheinau-i Graduale, Mont-Blandin-i Graduale, Compiègne-i Graduale, Corbie-i Graduale, Senlis-i Graduale), illetve a neumázott adiasztematikus kódexek a dallamot csekély eltérésekkel jelölik (Codex 339 Saint-Gall, Codex H. 159, Codex 239 Laon, Graduel d'Albi 776, Codes 121 d'Einsiedeln, Codex 123 Angelica, Codex 47 Chartres, Benevento 33, Lit. 6 Bamberg).

Az Introitus szövege a Szentírásban és annak magyarázata

Az Introitus mondanivalójának megértésének első lépése a szentírási szöveg megértése. A szentírási szöveget Proto-Izajásnál találjuk 9,6(5) szakaszban.

כִּי־יֵלֵד יֶלֶד־לָנוּ
בֶּן נִתַּן־לָנוּ
וַתְּהִי הַמְּשָׁרָה עַל־שִׁכְמוֹ
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
פֶּלֶא יוֹעֵץ
אֵל גִּבּוֹר
אֲבִיעַד
שֵׁר־שְׁלוֹם:²

Az Introitus szövege, az Izajás könyvében található *szabadítási háladal* része (9,1-6), amelyben a királyi gyermek békét hozó születése fölötti öröm jut szóhoz.

Az izajási prófécia korabeli aktualitását valószínűleg Hiszkija (Kr.e. 725-697) születésébe vetett remény adta, noha uralkodásával nem teljesítette be a belé vetett elvárásokat. Ezért a szerző a próféta szöveg beteljesedését a távoli jövőbe helyezte.

A háladal alapvetően két részből áll, amelynek első fele az Urat szólítja meg, második fele pedig a közösség örömének okáról beszél. Az Iz 9,5 szövegében a gyermek születése fölötti öröm közösségi jellegét a „mi” (לָנוּ) szócska domborítja ki.

¹ *Antiphonale Missarum iuxta Ritum Sanctae Ecclesiae Mediolanensis*, Mediolani 2005, 49-51.

² Mert gyermek született nekünk,
fiú adatott nekünk,
és annak vállára száll az uralom;
és így nevezik nevét:
csodás tanácsadó,
hősies Isten,
örök Atya,
Béke fejedelme.

Izajás próféciájában az új király születésével valami új veszi kezdetét. Olyan király születik, akiben beteljesedett minden Dávidnak adott ígéret (2Sám 17): *Isten rendeléséből az ő uralma hozza meg a békét*; neki nem lesz szüksége hamis tanácsadókra, mivel Isten az egyedüli Tanácsadója;³ Isten erejének, hatalmának képviselője; uralma tartós és harmóniát teremt.⁴

Az Introitus szövegének teológiai hangsúlyai

Az izajási szövegből a *Puer natus est* Introitus szerzője Izajás hálahimnuszából a 9,5-ös szakaszt emelte ki, viszont a görög nyelvű szöveget véve alapul, így dogmatikai jellegű értelmező változtatással. Az eltérés bemutatására a Vulgata latin szövegét először összevetjük a görög szöveggel (LXX), majd az Introitus szövegével:

*Parvulus enim natus est nobis
filius datus est nobis
et factus est principatus super umerum eius
et vocabitur nomen eius
Admirabilis consiliarius
Deus fortis
Pater futuri saeculi
Princeps pacis*

*ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν
υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν
οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ
καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ
μεγάλης βουλῆς ἄγγελος
ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας
εἰρήνην καὶ ὑγίαιαν αὐτῶ*

A LXX szövegének latin nyelvű fordítását találjuk az Introitus szövegében:

*Puer natus est nobis,
et filius datus est nobis:
cuius imperium super humerum eius:
et vocabitur nomen eius,
magni consilii Angelus.*

Az összevetésből azonnal láthatóvá válik, hogy az Introitus szöveg-szerkesztőjének teológiai célja volt. A szerkesztő ügyesen megőrizte a szöveg közösségi „mi” hangsúlyát (ἡμῖν - *nobis*) úgy, hogy rámutat a közösség örömének okára: a gyermek, akinek vállaira Isten helyezte a hatalmat, az Istentől nekünk adott angyali tanácsadó. A megszületett gyermek mutatja nekünk az utat Isten felé. A szentírási szöveg ilyen értelemben funkciójánál fogva dogmatikai jellegű magyarázatot is hordoz: *a megszületett gyermek eredendően Isten uralmának hordozója. A gyermekben felfedezhetjük az Atya nekünk ajándékozott Fiát. A Gyermek, aki megszületett a tanács lelkének birtokosa, „és az Ő neve lesz a nagy tanács angyala”.*⁵

³ JBK 15:22

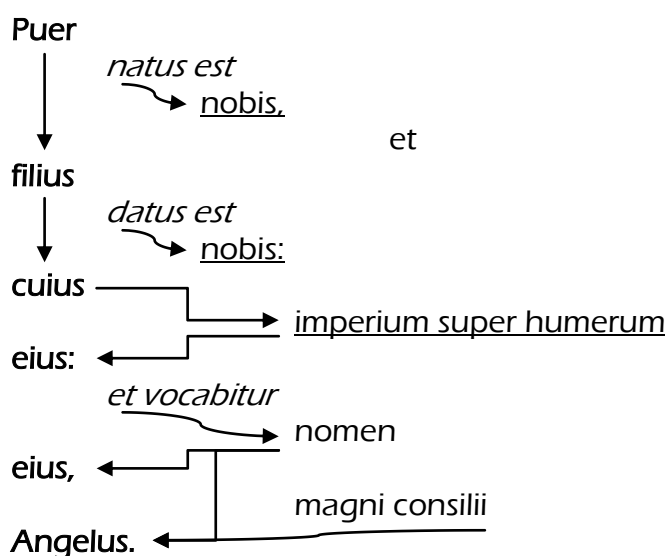
⁴ Rózsa H., *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*, Budapest 2005, 126-142.

⁵ DH 178; Jurgens, William A., *The Faith of the Early Fathers* 1, Collegeville, Minnesota 1970, 910s (405. old.)

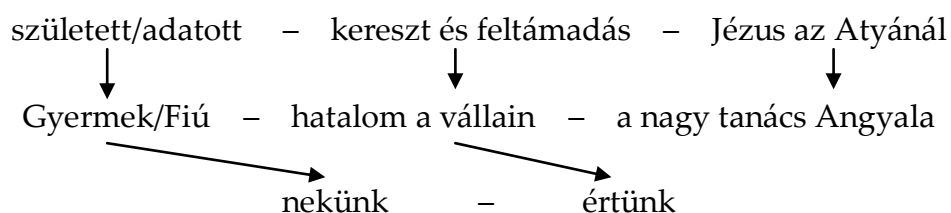
Ireneusz, *Az apostoli igehirdetés feltárása* című művében így is értelmezi a szöveget: „ezen szavak által egyszerre hírül adja Isten Fiának születését és azt, hogy örök király lesz”.⁶ „Az pedig, hogy az ő vállain lesz a hatalom, a kereszt jelképes megjelölése, amelyre háttal volt rászegezve, mert a kereszt gyalázat volt számára, és most is az neki és őmiatta nekünk is, ugyanezt a keresztet mondja hatalmának, ez királyságának a jele. És azt mondja, ő az Atya nagy tanácsának angyala, akit hírül adott nekünk”.⁷

A Gyermek, akit a próféta megjövendölt a keresztény szentírás-értelmezés szerint Jézus Krisztus, aki kereszthalálával váltotta meg az emberiséget (*pro nobis*). A kereszt, nem annyira a kivégzés eszköze, hanem a Jézus Krisztus feltámadásában megnyilvánuló hatalom jele. A gyermek vállainak teológiai mélységeiben a következő gondolat húzódik: *megszületett (nekünk) az, aki értünk meghalt és feltámadt*.

Az Introitusban rejlő teológiai hangsúlyok a következő képletet alakítják ki:

Az Introitus teológiai csúcspontja három alaptémában csúcsosodik ki:

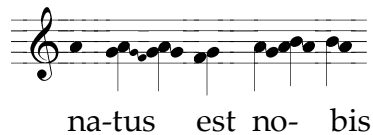

Az Introitus órómai és milánói dallamainak teológiai hangsúlyai

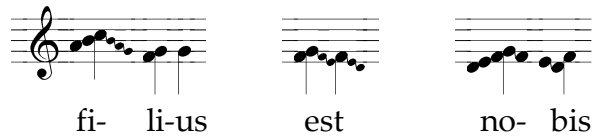
Az Introitus dallama megerősíti a fenti teológiai szerkezetet. A gregorián dallam mellett az órómai és milánói dallamok szintén ennek a szerkezetnek a teológiai gondolkodását tükrözik. A Rom4 és Rom5 hagyományában a *natus* szövége díszes dallammal felvezet az *est nobis* szavakra egy pes segítségével

⁶ Vanyó László, *A II. századi görög apologeták (Ókeresztény írók 8.)*, Budapest 1984, 608.

⁷ Vanyó László, *A II. századi görög apologeták (Ókeresztény írók 8.)*, Budapest 1984, 608-609.

a hangsúlyos *filius* szóról a *nobis* szóra irányítja figyelmünket egy pes subbipunctis és climacus segítségével az *est* fölött

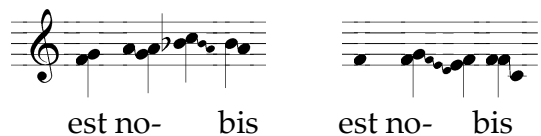
a *super humerum eius* esetében a *super humerum* dallamában a *super* rávezeti figyelmünket a *humerum*-ra és az *eius* szép lekerekítő díszítést kap

amire az *et vocabitur* kezdetű szakasz egyszerű fa-fa, illetve fa-so dallama retorikai felhívásként hat, hogy végül a *magni consilii Angelus*-ban az Introitus elnyerje csúcspontját.

A Mil szintén a *nobis*-ra irányítja a figyelmet mindkét esetben:

az *Angelus* szép formája is a teológiai hangsúlyok ortodox értelmezését támasztja alá.

Akár a Rom4, Rom5, Mil, akár a GR Introitusának dallamát nézzük, annyi bizonyos, hogy a dallam, a retorikai értelmezésen túl dogmatikai értelmező jelleget is visel.⁸

Az Introitus elemzése

A GR által közölt Introitus a *Puer* szó békés nyugalmat áraszt a széles pes quadratus révén annak ellenére, hogy 5 távolságú intonáló lépésről van szó, amely egyébként sajátossága ennek a tónusnak.⁹ Az Introitus dallama ettől kezdve alapjaiban mégsem a *re*, hanem a segéd *do* hangon recitál.

⁸ Turco, Alberto, *Les Antiennes d'Introit du Chant Romain*, Solesmes 1993, 36.

⁹ Saulnier, Daniel, *I modi gregoriani*, Solesmes 2000, 95.

Intr.
VII.
P U-ER

A 7. tónusban megnyilvánuló egyszerűséget, a könnyed légiességet, valamint a kiegyensúlyozott nyugalmat elősegítik a „litterae significativae”: **m**(ediocriter),¹⁰ az **e**(qualiter)¹¹ és a **p**(arvum)¹² **c**(eleriter).¹³

P U-ER na- tus est no- bis,

A *natus* fölötti torculus könnyed légies mozgással lép át az *est* szóra, hogy a tristrofák sora után a *nobis* szóra érkezzen. A Laon Cod.239 tristrofáinak grafikai megoldása sokkal könnyedebb stílusban fejezik ki a dallam retorikai dinamikáját a két punctum+lineola (pont, pont, vonalacska) révén.¹⁴

Intr.
VII.
P U-ER na- tus est no- bis,

Az *et* fölötti uncinus továbbvezet a *datus* szóra, ezzel rámutatva, hogy a Fiút az Isten adja nekünk – *nobis*. A *datus* fölött találunk egy funkciós neumát: virga+episema+pes rotundus, ami felfogható egy széles hanggal induló scandicus neumának. A *datus* szó fölötti első neumát megerősíti egy t(enete):

et fi- li- us da- tus est no- bis:

A Rom4, Rom5 és Mil dallamaitól eltérően az *imperium* szónál az Introitus dallama az uralom tartós, szinte mindenén átívelő jellegét domborítja ki a két tractulust követő széles pes quadratus+t(enete)¹⁵ által és úgy halad tovább az *eius* szó felé. Az *eius* szó fölötti tág clivis utáni porrectus+clivis liquescens (L) illetve porrectus flexus liquescens könnyed dinamikát kölcsönöz a dallamnak, így az szinte azonnal az *et vocabitur* szakasszal folytatódik.

cu- jus impé- ri- um super hú- me- rum e- jus:

¹⁰ közepesen – ritmust és dallamot jelölő betű

¹¹ egyenlőképpen – dallam menetét jelölő betű

¹² kissé – ritmust és dallamot jelölő betű

¹³ sebesen – dallam menetét jelölő betű

¹⁴ Klöckner, Stefan, *Handbuch Gregorianik*, Regensburg 2009, 206.

¹⁵ tartani – ritmust jelölő betű

A következő szakaszban, mintegy arra utalna a dallam szerkesztője: *mondok még valamit!* Ezt a felhívásjellegű torculus által emeli ki az *et* fölött majd a tristrofák és tractuluszok könnyed során keresztül – ezeket csak az *eius* szó súlyos jelenléte töri meg – eljut az *Angelus* szóig.

et vo-cá-bi-tur no-men e- jus, magni consí-lii An-ge-lus.

Összefoglalás

Az Introitus dallamának hangvétele teljes mértékben igazodik a teológiai mondanivalóhoz: *az Istentől született gyermek, akiben az Atya tulajdon Fiát adja nekünk, megváltó hatalmával, amely vállain nyugszik; visz és Istenhez emel bennünket, ahogy a 7. tónus is a mélységekből a magasba tör.* A dallam retorikai dinamikáját a következőképpen tudnánk ábrázolni:

